

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ДОМОГОСПРОДАРСТВ

REGULATORY POLICY OF THE STATE ON OPTIMIZATION OF FINANCIAL RESOURCES OF DOMOGOSPRODARSH

Розглянуто основні принципи реалізації стратегії розвитку фінансів домогосподарств. Визначена мета створення механізму державного регулювання щодо фінансів домогосподарств, яка полягає в найповнішому та поступовому підвищенні фінансового потенціалу вітчизняних домогосподарств. Показано суттєві відмінності у рівні оплати праці відповідно до різних видів економічної діяльності в Україні. На основі аналізу наданих субсидій для населення в Україні визначено основні причини низької ефективності та низької дієвості соціальних трансфертів. Визначено, що важливим інструментом державного регулювання доходів домогосподарств є податкова політика.

Ключові слова: фінанси домогосподарств, державне регулювання, субсидії для населення, податкова політика, фінансовий потенціал домогосподарств.

Rассмотрены основные принципы реализации стратегии развития финансов домохозяйств. Определена цель создания механизма государственного регулирования по финансовым домохозяйствам, которая заключается в полном и постепенном повышении финансового потенциала отечественных домохозяйств. Показано существенные различия в уровне оплаты труда в соответствии с различными видами экономической

деятельности в Украине. На основе анализа предоставленных субсидий для населения в Украине определены основные причины низкой эффективности и низкой действенности социальных трансфертов. Определено, что важным инструментом государственного регулирования доходов домохозяйств является налоговая политика.

Ключевые слова: финансы домохозяйств, государственное регулирование, субсидии для населения, налоговая политика, финансовый потенциал домохозяйств.

The main principles of realization of the strategy of development of household finance are considered. The purpose of creating a mechanism of state regulation concerning household finances is determined, which consists in the most complete and gradual increase of financial potential of domestic households. Significant differences in the level of remuneration according to different types of economic activity in Ukraine are shown. Based on the analysis of subsidies provided to the population in Ukraine, the main reasons for the low efficiency and low effectiveness of social transfers are identified. It has been determined that tax policy is an important instrument of state regulation of household income.

Key words: household finances, state regulation, subsidies for the population, tax policy, financial potential of households.

УДК 338.24

Юдіна (Каламбет) С.В.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри «Фінанси та облік»
Дніпровський державний технічний
університет

Моргушкіна О.Г.

магістр
Дніпровський державний технічний
університет

Постановка проблеми. Домогосподарства виступаючи повноправним учасником фінансових відносин, залучаються до взаємодії з іншими учасниками ринкової економіки, одним з яких виступає держава, адже саме держава в особі уповноважених органів за допомогою низки економічних важелів має безпосередній вплив на стан функціонування фінансів домогосподарств, зокрема через встановлення соціальних стандартів життя населення, що має безпосередній вплив як на формування доходів, так і щодо можливості та необхідності здійснення витрат домогосподарствами.

В умовах економічної кризи, визначається життєвою необхідністю підвищення ефективності функціонування домогосподарств, посилення їх ролі в модернізації економіки та соціальної сфери, через регуляторну політику держави.

Економічна та соціальна відповідальність перед домогосподарствами полягає в раціональній організації системи державної підтримки та створенні ефективної регуляторної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи сучасних наукових підходів до визначення сутності та специфіки домогосподарств було закладено у працях теоретиків

«нової теорії домогосподарств», а саме Г. Беккера, Т. Шульца, К. Дж. Ланкастера, Дж. Минсера, О. Тоффлера, Р. Эвенсона та інших.

Значний доробок у дослідження проблем домогосподарств внесли й вітчизняні вчені, а саме: В. В. Ворошило, Н. Н. Геронін, Т. О. Кізіма, П. О. Левчаєв, В. М. Федосов, С. І. Юрій, та інші [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Разом з тим, аналіз робіт провідних економістів свідчить про те, що їх дослідження охоплювали в основному визначення сутності, місця і ролі домогосподарств у кругообігу ресурсів, інвестицій в людський капітал, збережень домогосподарств як джерел формування внутрішніх інвестиційних ресурсів, їх функцій.

У той же час, розвиток ринкових відносин зумовив посилення інтересу до економічних досліджень домогосподарств. Це пов'язано насамперед з тим, що домогосподарство стало основним суб'єктом ринку й фінансової системи держави. Проблеми подолання бідності в Україні зумовили подальше дослідження регуляторної політики держави щодо оптимізації управління фінансовими ресурсами домогосподарств

Постановка завдання. Тому метою статті є розвиток теоретичних та методичних підходів щодо політики держави з впровадження опти-

мальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів з метою стимулювання матеріального виробництва та соціального захисту населення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогодні ще не сформована комплексна державна політика регулювання фінансів домогосподарств, хоча саме органи державного управління своєю діяльністю з формування економічної та соціальної політики створюють передумови для формування домогосподарствами доходів та напрямів їх використання.

Реалізація стратегії розвитку фінансів домогосподарств ґрунтується на таких принципах: наукової обґрунтованості (формування та реалізація стратегії повинні базуватись на науково обґрунтованих методах, показниках, інформаційній базі); системності (комплексності та послідовності здійснення структурних перетворень); варіативності (вибір підходів та динамізм у розробці управлінських рішень); динамізм (вчасне врахування всіх змін зовнішнього і внутрішнього середовища); оптимальності (побудова, дослідження, оцінка та критеріальний вибір досягнення цілей на кожному етапі управління з урахуванням ресурсних обмежень); спрямованість на гармонізацію економічних інтересів домогосподарств та інших суб'єктів ринкової економіки (досягнення розвитку загальнодержавних фінансів через розвиток фінансів домогосподарств).

Реалізація мети створення механізму державного регулювання полягає в найповнішому та поступовому підвищенні фінансового потенціалу вітчизняних домогосподарств.

Найбільш актуальною залишається проблема збільшення доходів вітчизняних домогосподарств. Політика доходів домашніх господарств є найважливішою складовою системи державного управління економікою, тому що від ефективного вирішення цього питання залежить добробут громадян країни, їх платоспроможний попит, перспективи економічного зростання національної економіки та соціальна стабільність у суспільстві [7].

У січні – липні 2017 р. середня номінальна заробітна плата штатного працівника зросла порівняно з відповідним періодом минулого року на 37,1 % і становила 6738 грн. Розмір заробітної плати в липні попереднього року порівняно з червнем зменшився на 0,3 %, а із липнем 2016 р. збільшився на 6,6 %. У липні 2017 р. середня номінальна заробітна плата штатного працівника була 7339 грн., що у 2,3 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (3200 грн.). Дані про розмір заробітної плати за видами економічної діяльності наведено в таблиці 1 [8].

Середній розмір оплати праці у червні попереднього року в усіх регіонах був вищим за мінімальну заробітну плату, разом із тим лише у трьох із них заробітна плата перевищила середню по Україні: м. Київ – 11412 грн., Донецька область – 7887 грн.

і Київська – 7407 грн. Найнижчий рівень заробітної плати, який не перевищував 80 % від середнього по економіці, спостерігався в Тернопільській, Чернігівській, Чернівецькій та Луганській областях.

У табл.1 між іншим, наведено заробітну плату за відпрацьовану годину. Найнижчий рівень спостерігається у сфері поштової та кур'єрської діяльності – 31,45 грн., а найвищий в авіаційному транспорті та сфері фінансів та страхування, відповідно: 242,17 грн. та 95,37 грн. Тобто, спостерігається суттєві відмінності у рівні оплати праці відповідно до різних видів економічної діяльності.

Виходячи з цього, можна зазначити, що в Україні вже давно назріла потреба у створенні інструментів щодо регулювання максимально можливого розриву у рівні заробітної плати як за видами економічної діяльності так і в межах конкретних підприємств (організацій, установ) щодо посад керівників, провідних менеджерів та інших працівників.

Виходячи з обраного європейського курсу та побудови демократичної, соціально – орієнтованої держави такий розрив має бути не більше ніж у 5-6 разів. Закріплення такої норми у законодавчих актах дозволить запобігти розшаруванню населення за доходами.

Тобто, в питаннях вдосконалення політики доходів домогосподарств, для України особливої актуальності набувають такі напрямки: вирівнювання структурних диспропорцій у доходах; зниження розриву у рівні доходів різних верств; створення умов для ефективної зайнятості населення; удосконалення форм оподаткування доходів громадян.

Держава бере на себе зобов'язання коригувати результати ринкового механізму розподілу, здійснювати перерозподіл доходів. Це здійснюється за допомогою таких інструментів як: особисті податки, державні трансфертні платежі, встановлення мінімальної заробітної плати, норм і гарантій її виплати, регулювання фондів оплати праці, регулювання цін на товари і послуги тощо.

Основними видами субсидій для населення в Україні є: субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг та субсидії готівкою для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива.

У січні – серпні 2017 р. за субсидіями для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг звернулось 7084,5 тис. домогосподарств, що на 74,6 % більше, ніж у січні – серпні 2016 р. При цьому на домогосподарства у міських поселеннях припадало 67,8 % таких звернень.

Із початку року призначено субсидії 7029,1 тис. домогосподарств (99,2 % із числа тих, які звернулися), з них у міських поселеннях – 4814,2 тис. домогосподарств, у сільській місцевості – 2214,9 тис. Порівняно з відповідним періодом 2016 р. кількість таких домогосподарств збільшилась на 2867,2 тис., або на 68,9 %.

Таблиця 1

Розмір заробітної плати за видами економічної діяльності в Україні

1	Нараховано в середньому штатному працівнику				за відпрацьовану годину, грн.
	за липень 2017 р.				
	грн.	у % до			
		червня 2017 р.	липня 2016 р.	середнього рівня по економіці	
2	3	4	5	6	
Усього	7339	99,7	136,6	100,0	58,59
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	6504	109,3	140,5	88,6	41,41
з них сільське господарство	6293	113,1	141,4	85,7	39,61
Промисловість	7785	101,9	128,4	106,1	56,46
Будівництво	6249	103,4	127,8	85,1	42,25
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	7835	101,9	133,4	106,8	53,87
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	8414	110,9	138,8	114,6	60,95
наземний і трубопровідний транспорт	7736	116,0	138,4	105,4	55,63
водний транспорт	8372	97,8	113,6	114,1	62,94
авіаційний транспорт	33233	107,8	131,8	452,8	242,17
складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	9547	108,2	140,7	130,1	67,25
поштова та кур'єрська діяльність	3763	103,2	131,0	51,3	31,45
Тимчасове розміщування й організація харчування	4916	97,3	137,8	67,0	35,43
Інформація та телекомунікації	11822	103,3	128,9	161,1	84,34
Фінансова та страхова діяльність	13521	109,3	130,2	184,2	95,37
Операції з нерухомим майном	5964	99,0	120,5	81,3	42,01
Професійна, наукова та технічна діяльність	10094	101,3	130,5	137,5	76,69
з неї наукові дослідження та розробки	8398	104,3	133,5	114,4	67,16
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	5666	101,5	139,5	77,2	38,59
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	9947	102,6	155,9	135,5	76,18
Освіта	5960	83,4	145,7	81,2	95,34
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5144	97,1	143,0	70,1	38,55
з них охорона здоров'я	5207	96,9	142,7	70,9	38,90
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6741	98,6	146,1	91,9	66,63
з них діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	5996	97,3	146,4	81,7	68,63
функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	5741	101,3	144,9	78,2	48,51
Надання інших видів послуг	6844	106,8	139,6	93,3	50,00

Загальна сума субсидій, призначених домогосподарствам, у січні – серпні 2017 р. становила 3239,6 млн. грн. (у міських поселеннях – 2296,8 млн. грн., у сільській місцевості – 942,8 млн. грн.), у відповідному періоді 2016 р. – 2648,3 млн. грн. (у міських поселеннях – 1581,8 млн. грн., у сільській місцевості – 1066,5 млн. грн.).

Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у серпні 2017 р. збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 8,4% і становив 153,9 грн.

Що стосується субсидії готівкою для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, то у січні – серпні 2017 р. 654,6 тис. домогосподарств (84,3 % із числа тих,

які звернулися) було призначено субсидії готівкою для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, з них у міських поселеннях – 132,5 тис. домогосподарств, у сільській місцевості – 522,1 тис.

За січень – серпень 2017 р. загальна сума призначених субсидій становила 1841,9 млн. грн. (у міських поселеннях – 390,2 млн. грн., у сільській місцевості – 1451,7 млн. грн.), у відповідному періоді 2016 р. – 930,2 млн. грн. (у міських поселеннях – 214,2 млн. грн., у сільській місцевості – 716,0 млн. грн.).

Середній розмір призначеної субсидії на одне домогосподарство у серпні 2017 р. збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 54,4 % і становив 2809,4 грн.

Система соціальної підтримки, що наразі склалася в нашій країні, основу якої складають загальні соціальні трансферти, субсидії на товари та послуги, а також категоріальні пільги, принципово не здатна вирішити завдання перерозподілу ресурсів на користь тих, хто найбільш цього потребує.

Серед причин низької ефективності та низької дієвості соціальних трансфертів можна виділити наступні:

- велика чисельність основних категорій, які мають право на соціальний захист. Найбільшою за обсягом видатків є категорія пенсіонерів. Зростання частки людей пенсійного віку в загальній структурі населення України призвело до того, що протягом десяти попередніх років сформувалась стала тенденція до збільшення фактичних видатків державного бюджету на пільги та субсидії населенню для оплати житлово-комунальних послуг;

- неефективність державного фінансування сфери соціального захисту та соціального забезпечення;

- розбалансування системи управління;

- недоліки у методиці визначення сукупного доходу сім'ї для надання соціальної допомоги;

- недосконалість законодавчого забезпечення.

Складність процедури звернення по допомогу, в тому числі: тривалість часу розгляду заявок на отримання соціальної допомоги, перевірки документів та визначення права заявника на допомогу; часті зміни розмірів самої допомоги і критеріїв надання допомоги; використання різних критеріїв оцінки майнового стану, для визначення права сім'ї на різні види допомоги.

В сучасних умовах функціонування вітчизняних домогосподарств прожитковий мінімум не виконує покладених на нього функцій та не виступає повноцінним індикатором, що відображає першочергові потреби й вартісний еквівалент можливості їх забезпечення.

Отже, позитивною можна вважати тенденцію до збільшення показників прожиткового мінімум та мінімальної заробітної плати. В той же час, необ-

хідно відзначити, що при розрахунку споживчого кошика не враховується ні регіональні відмінності, що мають місце у цінах на товари та послуги, ні відмінності між містом та селом.

Політика держави має бути спрямована на доцільність перегляду складу споживчого кошику, враховуючи зміни у потребах домогосподарств, викликаних вимогами часу та економічним трансформаціям у країні.

Одним з важливих завдань державного регулювання, є підвищення рівня фінансової освіченості населення.

Зі створенням та виведенням на ринок складних фінансових інструментів, та інноваційних фінансових продуктів, урядовими органами повинні запроваджуватися заходи щодо підвищення фінансової грамотності та вироблення ефективних шляхів покращення захисту споживачів фінансових послуг.

Населення України мало цікавиться новинами з фінансового сектора: понад 43 % зовсім не слідкують за фінансовими новинами, найбільш цікавими питаннями є динаміка індексу інфляції (20 %), зміни у рівні пенсійного забезпечення (10 %) та зміни цін на ринку нерухомості (10 %). Цікаво те, що дуже мало людей (лише 2 %) цікавляться курсом валют, при цьому (23 %) користується послугою валютного обміну [9].

Значний рівень фінансової грамотності населення Європи і США відбувається за рахунок діяльності, на американському та європейському ринках, інституту індивідуальних фінансових консультантів, який ділиться на два основних напрямки: ринок приватної банківської діяльності (приват – банкінг) і ринок послуг незалежних фінансових консультантів, і як показує аналіз закордонного досвіду, основна частка фінансових ресурсів домогосподарств знаходиться під їхнім управлінням і активно інвестується в різні фінансові інструменти. Це визначається тим, що багатий закордонний досвід в області фінансового консультування дозволяє вибудовувати стратегію зростання заощаджень домогосподарств при оптимізації їх особистого споживання, при цьому з використанням особистого фінансового плану йде чітка ув'язка цілей клієнта з його фінансовими можливостями.

Виходячи з цього, можна запропонувати формування та впровадження в Україні інституту незалежних фінансових консультантів як спеціального виду діяльності, який забезпечить ефективний розвиток фінансових ресурсів домогосподарств, через рекомендації їх організації та управління.

Наступним важливим інструментом державного регулювання доходів домогосподарств є податкова політика. Система оподаткування доходів фізичних осіб є регулятором рівня доходів домогосподарств, обсягів їх заощаджень та еко-

номічної поведінки [10]. Можна визначити основні напрями реформування оподаткування домогосподарств, а саме:

- оподаткування доходів громадян має бути прогресивним, враховуючи реальний діапазон доходів громадян, а з доходу у вигляді податку повинна вилучатися тільки та частина, яка йде на накопичення, а не та, що спрямовується на споживання;

- оподаткування доходів має враховувати кількість непрацездатних членів родини і відповідно зменшуватися;

- неоподаткований мінімум доходів громадян має встановлюватися на рівні мінімальної заробітної плати, яка не може бути меншою за прожитковий мінімум;

- доцільно знижувати ПДВ на соціально важливі товари, що підвищить купівельну спроможність громадян;

- необхідно стимулювати підвищення зацікавленості населення в інвестуванні заощаджень через систему оподаткування, а саме введення відповідної моделі оподаткування, яка буде ґрунтуватися на певних пільгах щодо доходів домогосподарств, які отримуються від інвестицій (такі, як податкова знижка на внески до певних фондів і спеціальні ощадні рахунки, які не оподатковуються).

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумок вищесказаного, слід зазначити, що підвищення фінансової стійкості українських домогосподарств – це не тільки мікро, але і макроекономічна проблема. Тому в її вирішенні повинні активно брати участь всі інституційні сектори. Тільки об'єднавши зусилля та фінансові ресурси держави і населення можна істотно поліпшити фінансове забезпечення життєдіяльності вітчизняних домогосподарств.

Розглянута нами державна політика, щодо оптимізації управління фінансовими ресурсами населення, вказує на те, що в розпорядженні держави існують достатні фінансові важелі для стимулювання фінансової діяльності домогосподарств. Проблема полягає у необхідності послідовного

використання цих важелів на практиці, з тим, щоб сприяти зростанню доходів домогосподарств і їх залученню до процесів нагромадження капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ворошило В. В. Финансовые ресурсы домохозяйств: сущность и классификация [Текст] / В. В. Ворошило // Весник НАПКС. – 2010. – № 6. – С. 31-34.

2. Геронин Н. Н. Финансы домашних хозяйств в развитии инвестиционного процесса в России [Текст]: дис... канд. экон. наук / Н. Н. Геронин. – М., 2004. – 184 с.

3. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку [Текст]: монографія / Т. О. Кізима. – К.: Знання, 2010. – 431 с.

4. Левчаев П. А. Обеспечение стоимостного прироста финансовых ресурсов экономических субъектов в условиях инновационной экономики: теория и методология исследования [Текст]: автореферат дис... канд. экон. наук: 08.0010 / П. А. Левчаев. – М., 2007. – 19 с.

5. Федосов В. М. Актуальне наукове дослідження фінансів домогосподарств [Текст]: рецензія / В. М. Федосов // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 121-124.

6. Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності [Текст] / С. І. Юрій, Т. О. Кізима // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 3-10.

7. Доходи та витрати населення України у 2002-2010 роках [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Статистичні данні валового внутрішнього продукту [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Презентація результатів дослідження «Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки» [Текст]: Управління маркетингу департаменту стратегічного розвитку і маркетингу. – К., 2010. – С. 9.

10. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>